

Prądnik. Prace Muz. Szafera	22	73–76	2012
-----------------------------	----	-------	------

MICHAŁ WOJENKA

Instytut Archeologii UJ
ul. Gołębia 11, 31-007 Kraków
michal.wojenka@uj.edu.pl

NOWE ZNALEZISKO ŚREDNIOWIECZNE Z OJCOWA

A new medieval find from Ojców

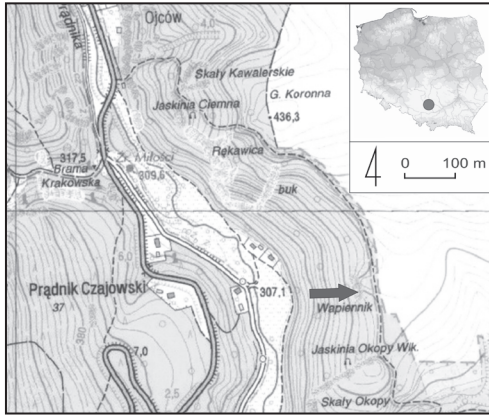
ABSTRACT. The paper describes an iron arrowhead found accidentally in the area of the rock called Wapiennik in Ojców. Similar artefacts discovered in the region of Małopolska are dated back to the 8th – 13th centuries, which suggests that the discussed find probably comes from the last phases of this period and may be linked with the recorded before the year 1231 old fortified settlement on Góra Okopy (Okopy Mountain).

KEY WORDS: iron arrowhead, hurling weapon, bow, Early Middle Ages, Kraków-Częstochowa Upland, Ojców

Wiosną 2012 r. do zbiorów Instytutu Archeologii UJ przekazano żelazny grot, przypadkowo znaleziony w rejonie tzw. Wapiennika (ryc. 1), skały położonej na lewym brzegu Prądnika w Ojcowie pomiędzy Górą Koronną oraz Górą Okopy.¹ Zabytek ten pod względem typologicznym reprezentuje egzemplarz z zadziorami i tulejką, o tor-dowanym trzpieniu (ryc. 2). Pomimo nie najlepszego stanu zachowania możliwe jest podanie jego cech metrycznych. Odznacza się on długością 9,1 cm, przy czym na sam zadzior przypada 3,9 cm. Maksymalna średnica tulei grotu sięga 1 cm, zaś jej grubość wynosi średnio 0,1 cm. Głębokość tulei wynosi 2,8 cm. Po konserwacji zabytek waży 10 g. Uwzględniając zgłaszane w literaturze uwagi dotyczące trudności w rozróżnieniu grotów strzał do łuku oraz do pocisków kuszy (Wachowski 1982, s. 167), waga odnalezionego w Ojcowie zabytku wydaje się wskazywać, iż mamy w tym wypadku do czynienia raczej z grotom strzały do łuku (por. Wachowski 1982, s. 172).

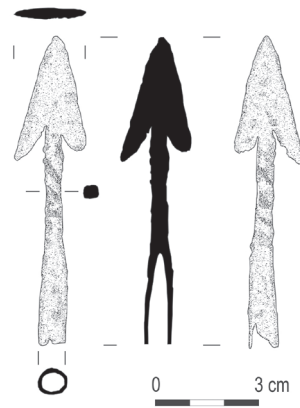
Groty strzał do łuku (względnie również groty bełtów) stanowią najliczniejszą kategorię znanych przykładów wczesnośredniowiecznego uzbrojenia na terenie południowo-wschodniej Polski (jak dotąd znanych jest około 350 egzemplarzy; Kotowicz, Michałak 2009, s. 388). W grupie tej wyraźnie przeważają okazy z zadziorami i tulejką (Nadolski 1954, s. 64), które zaklasyfikowane zostały przez A. Nadolskiego do typu I grotów strzał (Nadolski 1954, s. 64; tab. XXX.1-6).

¹ Grot przekazany został przez Pana Tomasza Gubałę, któremu autor niniejszego komunikatu składa w tym miejscu serdeczne podziękowania.

Ryc. 1. Miejsce znalezienia grotu (oznaczone strzałką)

Fig. 1. Site of discovering the arrowhead (marked with an arrow)

Ryc. 2. Grot strzały z Wapiennika w Ojcowie. Rys. M. Wojenka

Fig. 2. Arrowhead from the Wapiennik rock in Ojców. Drawn by M. Wojenka

Z uwagi na powszechność występowania grotów typu I, egzemplarz z Ojcowa posiada szereg analogii. Dużą kolekcję zbliżonych zabytków odnajdujemy zwłaszcza na terenie grodziska na Ostrówku w Opolu, pow. Opole, gdzie natrafiono na 31 podobnych zabytków (Bukowska-Gedigowa 1986; Wachowski 1982, s. 169, tabela 1). Cztery okazy z zadziorami i tulejką stwierdzono ponadto na terenie grodziska w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów, trzy kolejne odkryto podczas badań kurhanu Księżycowa Mogiła (lub w jego pobliżu) w nieodległym Husynnem, pow. Hrubieszów (Kuśnierz 2006, s. 82–83). Dwa zabytki typu I znane są z grodziska Horodna w Trepczy, pow. Sanok (Kotowicz 2005, s. 66, 67, ryc. 5A-B), cztery lub pięć odkryto na terenie położonego nieopodal grodziska Horodyszcz (Ginalski, Kotowicz 2004; Kotowicz 2005, s. 68, 69, ryc. 7A-E). Kolejne dwa zabytki reprezentujące typ I znane są z grodziska na wzgórzu zamkowym w Sanoku, pow. Sanok (Parczewski, Pohorska-Kleja 1995, ryc. 18), a jeden egzemplarz wspomnianego typu pochodzi również z innego sanockiego stanowiska obronnego w Białej Górze (Kotowicz 2005, s. 75, ryc. 12A). Wzmiankowane powyżej znaleziska nie wyczerpują dość długiej listy okazów opisywanego rodzaju. Groty typu I znane są między innymi również z Naszacowic oraz z Podegrodzia, pow. Nowy Sącz (Żaki 1954, s. 240; 243, ryc. 9.4; Madyda-Legutko, Tunia 1992, s. 139, ryc. 14c).

Zaprezentowany powyżej wybór analogii przekonuje o relatywnie częstym występowaniu grotów typu I. Zauważyć jednak należy, iż większość przedstawionych powyżej danych odnosi się do okazów z trzpieniem prostym, podczas gdy egzemplarz z Ojcowa odznacza się tordowaniem. Okazy tordowane na terenie Małopolski charakteryzują się zdecydowanie rzadszym występowaniem. Dwa zabytki o skręconym trzpieniu znane są ze wspomnianego już stanowiska obronnego w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów (Kuśnierz 2006, s. 83, tab. IV.24 i 25). Pojedyncze okazy tordowane znane są również ze stanowisk w Podegrodziu, pow. Nowy Sącz (Madyda-Legutko, Tunia 1992, s. 139, ryc. 14c) oraz z Lipska-Zalesia, pow. Zamość (Kotowicz, Michalak 2009, s. 388, 391, ryc. 4.2). Będący przedmiotem niniejszego komunikatu zabytek z Ojcowa uzupełnia zatem krótką listę okazów o tordowanym trzpieniu, znanych z południowo-wschodniej Polski.

Kwestią wymagającą omówienia pozostaje datowanie grotu ojcowskiego. Biorąc pod uwagę luźny charakter znaleziska, nie pozwalający na określenie relacji stratygraficznych w miejscu odkrycia, chronologię interesującego nas zabytku ustalić można wyłącznie na podstawie dostępnych analogii.

Groty strzał zaopatrzone w zadziory znane są ze stanowisk datowanych na okres wpływów rzymskich (Godłowski 1981, s. 84, tab. XI.10, 85), jednak w świetle informacji uzyskanych przez autora niniejszego komunikatu uznać je należy za okazy wyjątkowo rzadkie.² Z tego też powodu znalezisko z Ojcowa z najwyższym stopniem prawdopodobieństwa uważać można za pochodzące z okresu wczesnego średniowiecza.

Niestety, groty typu I wg A. Nadolskiego trudno uznać za dobre wyznaczniki chronologii (uwaga ta odnosi się zarówno do zabytków odznaczających się trzpieniem prostym, jak i tor-dowanym). Jakkolwiek większość znalezisk małopolskich datowana być może na tzw. fazę plemienną wczesnego średniowiecza (Kotowicz, Michalak 2009, s. 388), pojawiają się one również w młodszych fazach wspomnianego okresu. W inwentarzu z opolskiego Ostrówka wyróżniają się zwłaszcza okazy odnalezione w warstwach A_I – A_{II}, datowanych na okres po połowie XII w., choć znane są również egzemplarze nieco młodsze (Wachowski 1982, s. 169, tabela 1; Bukowska Gedigowa, Gediga 1986, s. 300, s. ryc. 129.31). Schyłek użytkowania grotów typu I wg Nadolskiego wydaje się przypadać na wiek XIII, na co wskazują zarówno znaleziska z terenu Polski, jak i z ziem ościennych (np. z terenu Rusi, por. Medvedev 1966, s. 157, tab. 23.1). Konkludując, w świetle dostępnych analogii znalezisko z Doliny Prądnika wydawać należy w szerokich ramach VIII – połowy XIII wieku (por. Medvedev 1966, s. 56, 109; Ginalski, Kotowicz 2004, s. 207; por. również Żaki 1964, s. 275).

Mając jednak na uwadze miejsce odnalezienia grotu z Ojcowa można próbować przy-najmniej hipotetycznie osadzić opisywane znalezisko w schyłkowych fazach wczesnego średniowiecza. W inwentarzach z Doliny Prądnika brak bowiem materiałów datowanych na fazę plemienną (por. Wojenka w tym tomie), a najstarsze zabytki wczesnośredniowieczne w najbliższym zapleczu Ojcowa pojawiają się dopiero u schyłku wieku XI (Wojenka w druku, tam dalsza literatura). W wieku XIII w bezpośrednim zapleczu miejsca odkrycia grotu (około 300 m od miejsca odkrycia) funkcjonuje natomiast gród na Górze Okopy (Czarnowski 1902; Żaki, Szuwarowski 1971; Leńczyk 1983, s. 27), wzmiankowany w 1231 r. jako warownia Wisegrad in Smarsowiz, wystawiona przez księcia Konrada Mazowieckiego w dobie jego rywalizacji ze śląskim księciem Henrykiem Brodatym (Żaki, Szuwarowski 1971, s. 483; Żaki 1974, s. 45). Odkryty w Ojcowie grot strzały z pewnym prawdopodobieństwem wiązać można zatem z okresem funkcjonowania wyżej wymienionej warowni, choć nie da się wykluczyć, iż stanowi on pozostałość innej, np. łowieckiej aktywności w lasach Doliny Prądnika w okresie wczesnego średniowiecza.

SUMMARY

In the spring of 2012, an accidentally discovered in the area of the rock Wapiennik in Ojców iron bow arrowhead representing the type with a sleeve and barbs was handed over to the collection of the Jagiellonian University Institute of Archaeology. The artefact has a diagonally grooved tang. In the light of A. Nadolski's typology the find should be classified to type I bow arrowheads. The length of the arrowhead is 9.1 cm including the 3.9-cm-long barb. The maximum diameter of the arrowhead sleeve reaches 1 cm and

² Autor składa podziękowania dla prof. dr. hab. Piotra Kaczanowskiego oraz dr Marzeny Przybyły z Instytutu Archeologii UJ za cenne konsultacje.

its average thickness is 0.1 cm. The sleeve depth is 2.8 cm. The weight of the find after conservation is 10 g. Many analogous artefacts have been discovered in the region of Małopolska where similar finds are dated to the 8th – 13th centuries. Considering the dating of early- medieval materials from the surroundings of Ojców, it can be assumed that the discussed artefact most probably comes from the last phases of the Early Middle Ages. It is possible that this discovered in Ojców arrowhead can be connected with the situated right nearby the Wapiennik rock and recorded before the year 1231 old fortified settlement on Góra Okopy (Okopy Mountain).

PIŚMIENNICTWO

- Bukowska-Gedigowa J., Gediga B. 1986. *Wczesnośredniowieczny gród na Ostrówku w Opolu*. Wrocław 1986.
- Czarnowski S. J. 1902. *Grodzisko na Górze Okopy nad rzeką Prądnikiem pod Ojcowem*. „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne”, **4**: 437–450.
- Ginalski J., Kotowicz P. 2004. *Elementy uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego z grodziska wczesnośredniowiecznego „Horodyszcze” w Trepczy, pow. Sanok, stan. 2*. „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, **25**: 187–257.
- Godłowski K. 1981. *Kultura przeworska*, [w:] *Późny okres lateński i okres rzymski*, red. J. Wielowiejski. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, s. 57–135.
- Kotowicz P. 2005. *System militarny Sanoka we wczesnym średniowieczu*. „Acta Militaria Mediaevalia”, **1**: 61–86.
- Kotowicz P., Michalak A. 2009. *Status of research on early-medieval armament in Małopolska. Remarks regarding the monograph study by Piotr Strzyż*. „Acta Archaeologica Carpathica”, **42–42**: 371–417.
- Kuśnierz J. 2006. *Z badań nad militarnym znaczeniem Gródka nad Bugiem (Wołynia) we wczesnym średniowieczu*. „Acta Militaria Mediaevalia”, **2**: 79–102.
- Leńczyk G. 1983. *Katalog grodzisk i zamczysk z terenu Małopolski*. Kraków.
- Madyda-Legutko R., Tunia K. 1992. *Wczesnosłowiańskie osadnictwo w Podegrodziu, woj. Nowy Sącz*. „Acta Archaeologica Carpathica”, **31**:123–146.
- Nadolski A. 1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim X–XII wieku*. Łódź.
- Medvedev A. F. 1966. *Ručnoje metatel’noje oruzhije (luk i strely, samostrel) VIII–XIV vv*. Arkheologija SSSR. Svod Arkheologičeskikh Istočnikov, E1-36, Moskva.
- Parczewski M., Pohorska-Kleja E. 1995. *Najdawniejsze dzieje Sanoka*, [w:] *Sanok. Dzieje miasta*, red. F. Kiryk. Kraków, s. 45–88.
- Wachowski K. 1982. *Średniowieczna broń miotająca na Śląsku w świetle znalezisk z Ostrówka w Opolu*. „Archeologia Polski”, **27**, 1: 167–202.
- Wojenka M. [w druku]. *Zapomniane naczynie. Kilka uwag o pojemniku na srebro z Jaskini Okopy Wielkiej Dolnej w Ojcowie*. „Notae Numismatae”, Kraków.
- Wojenka M. 2012. *Jaskinie Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej w średniowieczu. Wstęp do problematyki*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, **22**:
- Żaki A. 1954. *Wyniki wstępnych badań grodziska w Naszacowicach, pow. Nowy Sącz*. „Wiadomości Archeologiczne”, **20**, 3: 234–251.
- Żaki A. 1974. *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*. Wrocław.
- Żaki A., Szuwarowski K. 1971. *Odkrycie śladów grodu Konrada Mazowieckiego pod Ojcowem*. „Sprawozdania z posiedzeń Komisji Naukowych PAN w Krakowie”, **14**, 2: 482–484.